

CAUSA JOSEFA PLOJHARA A VOLBY 1948

MICHAL PEHR

The study deals with Czechoslovak election on May 1948. This elections were to confirm the results of the February coup d'état. One of the cases accompanying this rigged elections was the candidacy of the Catholic Priest and Minister of Health Josef Plojhar. His candidacies were provoked by the resistance of the Catholic hierarchy. The presented study then analyses the whole course of the dispute.

Key words: Czechoslovakia 1948, Catholic Church, Minister of Health Josef Plojhar

Cílem předkládané případové studie je chronologicky popsat především na základě analýzy dostupných archivních pramenů, jak lidovecký politik a katolický kněz P. Josef Plojhar kandidoval v parlamentních volbách 1948 a jaké následky mělo jeho rozhodnutí pokračovat v politické kariéře v rámci nového poúnorového režimu. Celá causa nakonec vedla k Plojharově suspenzi a ke konfliktu s domácím vedením katolické církve. Toto téma zatím stálo stranou odborného zájmu.¹

¹ Tato causa vyvolala obrovskou dobovou pozornost, a to především na stránkách dobového komunistického tisku. Z hlediska zájmu historiografie se však jedná o nezpracované téma. Zájemci o danou problematiku jsou odkázáni na soudobý tisk a prameny archivní povahy. Především pak na prameny z proveniencí Československé strany lidové uložené v Archivu KDÚ-ČSL a dále pak prameny z proveniencí KSČ a jejich představitelů uložených v Národním archivu v Praze a případně další materiály vzniklé z činnosti dalších klíčových institucí té doby (např. Archiv Kanceláře prezidenta republiky a další). Z dosavadní literatury věnující se dílčím způsobem tomuto tématu připomeňme alespoň práce Karla Kaplana (KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948–1953*. Brno 1993 a KAPLAN, K.: *Národní fronta 1948–60*. Praha 2012). Cenná je rovněž edice materiálů z činnosti tzv. církevní šestky, na které se rovněž významně podílel Karel Kaplan (BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K.: *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951*. Edice dokumentů, svazek I. Církevní „šestka“. Brno – Praha 1994), či práce Václava Vaška (VAŠKO, V.: *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II*. Praha 1990; VAŠKO, V.: *Dům na skále I. Církev zkoušená: 1945–začátek 1950*. Kostelní Vydří 2004). Problematice se též věnoval ve svých studiích Adolf Rázek (RÁZEK, A.: *Exkomunikační dekrety*. Securitas Imperii 11, 2005, s. 135–390), Stanislava Vodičková (např. VODIČKOVÁ, S.: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. Brno 2009; VODIČKOVÁ, S. (ed.): *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka vězně nacistického a komunistického režimu*. Praha 2013) či Tomáš Veber (VEBER, T.: „Josef Plojhar – pronásledovatel nebo pronásledovaný?“ In: Fiamová, M. – Jakubčín, P.: *Prenásledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava 2009, s. 663–670). Ze zahraniční literatury k tématu bliže viz například studie Milana Rebane (REBAN, M.: *The Catholic Church in Czechoslovakia*. In: Ramet, P. (ed.): *Catholicism and Politics in Communist Societies*. Durham 1990, s. 142–155). Dále studie Sabriny Petry Ramet (RAMET, S. P.: *The Catholic Church in Czechoslovakia 1948–1991*. *Studies in Comparative Communism* 24, 1991, č. 4, s. 377–393).

Z obecného hlediska je celý příběh důležitou součástí počínajícího procesu sekularizace v komunistickém totalitním státu. Komunistická sekularizace navazovala na již dříve započatý proces, který se ovšem za změněných podmínek vyznačoval značnou dávkou brutality a nabral na obrovské intenzitě.² V této souvislosti se také ukázalo, že politická represe byla jedním z hlavních důvodů poklesu významu náboženství ve společnosti, respektive v tomto případě vlivu katolické církve jako takové.

Režim si byl vědom, že nemůže zlikvidovat církev, která byla po staletí součástí života lidí, ale rozhodl se jít cestou její marginalizace. Snažil se ji dostat pod kontrolu, a to i pomocí vnitřního rozštěpení. Jedním z prvních pokusů o rozdělení bylo získat část katolických duchovních pod vedením Josefa Plojgara na svoji stranu.

Tento postup je vlastně i potvrzením teze, kterou publikoval přední sociolog náboženství a religiozity Miklos Tomka, jenž tvrdí, že v první fázi komunisté usilovali o rozbití kulturní a společenské kontinuity s předchozí dobou mimo jiné i za cenou rostoucího celospolečenského napětí.³

Význam zapojení katolického kněze Josefa Plojgara do voleb je důležitý z více důvodů. Za prvé je spojený s průběhem parlamentních voleb v roce 1948, kdy nově etablovaný komunistický režim ve své volební strategii pokládal za důležité mít na své kandidátce katolického kněze, lidoveckého poslance a ministra zdravotnictví Josefa Plojgara, ale i další významné osobnosti demokratického světa.⁴ Cílem tohoto jejich angažmá mělo být dosažení jisté formy legitimizace celých voleb probíhajících již v plné režii komunistické strany v očích veřejnosti a zahraničních pozorovatelů. Za druhé je celá událost důležitá i s ohledem na výše naznačené zhoršující se vztahy mezi státem a katolickou církví po únorovém puči. Tento postup signalizoval vážnou krizi ve vzájemných vztazích a podobně jako v dalších zemích střední a východní Evropy (byť přístup komunistické moci ke katolíkům byl v každé zemi rozdílný) ukazoval, jakým směrem se do budoucna budou vzájemné vztahy ubírat. Nový režim v katolické církvi spatřoval nepřítele, se kterým je zapotřebí se radikálně vypořádat. V neposlední řadě je pak na celé kauze možné sledovat prostředky, jež režim používal, jako byla například propaganda, medializace monstrprocesů, organizování petičních kampaní, zatýkání oponentů režimu, vydírání a zastrašování.

Květnové volby 1948 konané tři měsíce po únorovém puči, už nebyly plánovaným demokratickým ideovým souborem o moc, jak se na ně politické strany před únorovými událostmi dívaly, ale s jistou nadsázkou se staly pouhým plebiscitem o únorových událostech. Od voleb stanovených nakonec na neděli 30. května se nic jiného ze strany nové moci prostě neočekávalo.⁵

² Vztahem sekularizace a totalitních systémů se zabývá například německý historik a politolog Hans Meier ve své práci o politickém náboženství. Blíže viz MEIER, H.: *Politická náboženství: totalitární režimy a náboženství*. Brno 1999. Teorie sekularizace je jednou z nejvýraznějších teorií v oblasti vztahu náboženství a moderní doby. Tato teorie vysvětluje úpadek náboženství, respektive úpadek vlivu náboženství na moderní společnost. Za klíčové reprezentanty této teorie lze považovat např. Bryana Wilsona, Petera Ludwiga Bergera nebo Thomase Luckmanna. Teorie sekularizace je v posledních desetiletích sice napadána a kritizována, přesto si uchovává pozici zásadní teorie, která vysvětluje moderní dobu jako čas ústupu vlivu náboženství.

³ Srovnej TOMKA, M.: *Secularization or Anomy? Interpreting Religious Change in Communist Societies*. Social Compass 38, 1991, č. 1, s. 93–102.

⁴ Jednou z osobností tehdejšího československého politického světa, který byl takto komunisty přesvědčován, byl například předseda československého parlamentu a člen národně socialistické strany Josef David, který ovšem kandidaturu v květnových volbách 1948 odmítl.

⁵ Problematice květnových voleb 1948 se podrobně věnuji v mé studii *Volby 1948 jako potvrzení Února 1948*, která vyjde v chystané kolektivní monografii *Nastolenie komunistického režimu v Československu vo februári 1948 a jeho dopad na spoločnosť*, kterou vydá v roce 2023 Ústav paměti národa v Bratislavě.

Přesto je provázalo několik novinek a kauz. Tou největší byly asi jednotné kandidátky a bílé lístky, které sice nebyly novinkou, ale dostaly zcela nový význam, jako vyjádření nesouhlasu s politickou změnou. V neposlední řadě tu pak byl i případ ministra zdravotnictví Josefa Plojhara.

Komunisté byli na jaře 1948 svým snadným vítězstvím nad demokraty překvapeni. Nepočítali s ním, a proto v některých otázkách jako například v přípravě voleb, projevovali jistou bezradnost a nepřipravenost na nově vzniklou situaci. To se ukázalo v řadě dílčích otázek při přípravě voleb, například při tvorbě kandidátek, v samotném výběru kandidátů, ale i v jiných ohledech.

Cíl byl nastaven naprosto jasně – dosáhnout demonstrativního jasného výsledku, který by ospravedlnil politický vývoj v Československu v posledních třech (poúnorových) měsících. Šlo jim totiž o to, aby výsledky převratu byly oficiálně potvrzeny. Proto se všemožně snažili, aby všude byl klid a volby působily spořádaně a demokraticky.

Svůj záměr se rozhodli pojistit tím, že vytvoří jednotnou kandidátku, což v praxi znamenalo, že všechny povolené strany kandidovaly nikoliv samostatně, aby se ucházely o přízeň voličů, ale na jedné společné kandidátce.

S myšlenkou této kandidátky oficiálně přišel Antonín Zápotocký, respektive vedení odborů. Dne 7. dubna 1948 pronesl předseda odborů Zápotocký projev na plenární schůzi Ústřední rady odborů (ÚRO), kde si kladl otázku, zda už nenastala doba, kdy by měly všechny strany jednotně kandidovat. Svůj návrh odůvodnil tím, že taková podoba kandidátních listin je v zájmu klidu a pořádku a urychlení k cestě výstavby socialistického státu. Ústřední výbor Komunistické strany Československa (ÚV KSČ) o tomto návrhu jednal na svém zasedání o dva dny později 9. dubna 1948.⁶

Proti jednotné kandidátce se ozývaly protesty, které však měly takřka výhradně povahu anonymů. Nepodepsané letáky a šířené dopisy vyzývaly k volbě bílých lístků jako jediné možnosti protestu. Anonymní dopisy dostával i „dosluhující“ prezident Edvard Beneš do Sezimova Ústí. Jeden z nich se jmenoval *Hlas svobodné republiky*. A uvádělo se v něm: „*Československému lidu! Byly vypsané volby svobodné, vlastenecké do Národního shromáždění čs. republiky s jednotnou kandidátkou. Ústřední akční výbor Národní fronty vydal k nim provolání. Není v dějinách čs. lidu nestoudnějšího, prohanějšího, národa Husova ne důstojného podvodu a překrucování pravdy a skutečnosti [...] Vypsané volby do N. S: jsou hanebným paskvilem na svobodné demokratické volby zcela po vzoru hitlerovských voleb [...] proto každý československý občan, věrný duchu a tradici svých dějin, věrný samostatnosti a neodvislosti svobodné čs. republiky, věrný pravdě Husově, statečnosti Žižkově, neohroženosti Havlíčkově, humanitě Masarykově a demokracii Benešově, věrný právu a spravedlnosti a humanitnímu socialismu právě z důvodů v provolání uvedených odevzdá při volbách na znamení protestu proti diktatuře komunistické strany, proti její totalitě, proti nesvobodě a despotii bílý lístek.*“⁷

Komunistické přípravy na volby přinesly své výsledky. Samotné parlamentní volby 1948, jak vyplývá z úředních hlášení, proběhly vcelku v poklidu a jen výjimečně docházelo k narušení jejich průběhu. Moravský komunistický deník *Rovnost* například výsledky okomentoval tak, že zvítězil československý lid a celá republika. Jednotná kandidátka získala zhruba 6 400 000 hlasů, zatímco bílých lístků bylo necelých 800 000.⁸

⁶ Rudé právo, 9. 4. 1948, s. 1, článek *Předseda ÚRO předkládá k diskusi: návrh na jednotné oslavy 1. máje a na jednotnou kandidátku do voleb*.

⁷ Srovnej Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále jen AKPR), f. T (1945–1963), k. 53, sign T/ 974/ 48.

⁸ *Rovnost*, 1. června 1948, s. 1, článek *Zvítězil československý lid – zvítězila republika*. V článku bylo uvedeno, že jednotná kandidátka získala 6 431 963 hlasů (89,28 %) a bílých lístků bylo odevzdáno 772 293 (10,72 %).

Kritiky se jim však dostalo od zahraničních nezávislých pozorovatelů a novinářů. *New York Times* kritizoval tendenci nepoužívat plentý a v článku *Cesta k despotismu* napsal, že tato země se vzdala hlasovacími lístky své svobody a nezávislosti a dává se na cestu, která může vést jedinečně k připojení Československa k Sovětskému svazu. Švýcarský deník *Die Tat* tak o volbách 2. června napsal, že volby proběhly klidně, ale že na tvářích lidu bylo patrné, že cítí, jak byl ochuzen „*o své právo vyjádřiti svobodně a bez bázně svou vůli*“. Pařížské listy naopak oceňovaly ty, kteří měli odvahu hodit do urny bílé lístky, a vzpomínaly na Edvarda Beneše, před jehož očima skomírala demokracie, již byl spolu s prezidentem Masarykem strůjcem.

Britští dopisovatelé z Prahy komentovali květnové volby tak, že nazvat tuto událost volbami, znamená nazvat věc nesprávným jménem. Nebylo možné volit mezi stranami, ani mezi kandidáty⁹ a britský *Daily Telegraph* pak tyto komentáře jakoby doplňoval, když napsal, že lidová demokracie si musela být vědoma své nepopularity, když bylo zapotřebí tolika triků, aby nešťastné voličstvo neprojevalo otevřeně svůj nesouhlas.¹⁰

Známa americká novinářka Anne McCormicková¹¹ pak porovnávala nedávnou hlasitou a bouřlivou volební kampaň v Itálii s „*hřbitovním klidem, který provázel předvolební kampaň v Československu*“. Doslova napsala: „*Každý vidí rozdíl mezi pravými volbami a volební komedií. V Itálii voliči volili a v Československu byli propuštěni skrz volební aparát.*“¹²

Proti způsobu a průběhu voleb docházely protesty i z domova. Nikdo neměl ovšem odvahu vystoupit veřejně a tyto projevy se omezily na anonymy. Tak například nepodepsaní občané z obce Nové Jirny napsali 2. června 1948 Rudolfu Slánskému dopis: „*Vážený pane generální tajemníku, volby do Národního shromáždění v naší obci nebyly svobodné. Nebyly svobodným aktem svobodného občana. Byly výsměchem [...]. Byly porušením zákona zaručující tajné hlasovací právo [...]. Obecní tajemník [...] kontroloval, co kdo do koše [ve volební místnosti – pozn. aut.] vhadzuje a jeho prohlášení, že kdo bude volit za plentou, je zrádce národa, s kterým bude zatčeno, znemožňuje jakékoliv svobodné rozhodnutí [...].*“¹³

O nelegálnosti a nedemokratičnosti těchto voleb není pochyb. Příznávali to neoficiálně a nepřímě i sami komunisté. Na poradě krajských tajemníků KSČ z 3. června 1948 například krajský tajemník z Karlových Varů řekl: „*Staly se případy, že členové a funkcionáři strany volili bílé lístky. Proti těm bude strana zasahovat. Kde někteří volili veřejně bílé lístky, bude postupováno veřejně, kde tajně máme jmenný seznam.*“¹⁴

Sami komunisté byli však s výsledkem voleb vcelku spokojeni. Komunisté v Roudnici nad Labem k tomu napsali: „*V den smutného výročí nešťastné bitvy u Lipan jsme si zvolili vykonavatele své nové ústavy ze Dne vítězství 1948.*“¹⁵ Většina obyvatelstva svým nadšením, ale i strachem posvětila únorový převrat. Vyplývá to i z projevu Klementa Gottwalda, který na zasedání ÚV KSČ 9. června 1948 pravil, že volby „*lze vcelku hodnotit kladně*“. Ve svém projevu dále oceňoval, že 90 % občanů je pro Národní frontu a proti tomu je 10 %, což byly v jeho očích jednak „*vyložení zrádci*“, nebo lidé „*neuvědoměli*“, či „*zaostali*“.¹⁶ V podobném duchu hovořili

⁹ Národní archiv v Praze (dále jen NA Praha), f. 100/1, sv. 47, aj. 362.

¹⁰ NA Praha, f. 100/1, sv. 47, aj. 366, ohlasy zahraničního tisku.

¹¹ Anne O'Hare McCormick (1880–1954), britská a americká novinářka, která působila jako zahraniční dopisovatelka *New York Times*.

¹² NA Praha, f. 100/1, sv. 47, aj. 362.

¹³ Tamtéž, aj. 361.

¹⁴ Tamtéž, aj. 363, zápis z porady krajských sekretářů KSČ.

¹⁵ NA Praha, f. 100/1, sv. 46, aj. 358, Volební zpravodaj okresního akčního výboru NF v Roudnici nad Labem.

¹⁶ NA Praha, f. 100/24, sv. 23, aj. 663.

i ostatní. Například generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský po volbách pravil, že to byly „volby slavné a vítězné“ a jsou „velkým vítězstvím našeho lidu a KSČ. Volby sankcionovaly a legalizovaly to, co se stalo v únorovém vítězství“. Volby bral jako vítězství nad prezidentem, katolickou církví a reakcí a zároveň jako uskutečnění dlouhodobého cíle komunistů o vítězství dělnické třídy. Dělnická třída je konečně pánem a komunisté získali většinu i v parlamentě.¹⁷

Podobně se radovali i kladenští komunisté, kteří dosáhli nejlepších výsledků. Dne 2. června 1948 napsali generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ: „*Síla vlivu Komunistické strany [...] působila tentokrát na všechny vrstvy národa [...], a tím bylo vyvoláno ovzduší, ve kterém bylo velmi těžko nejen kolísavým, ale i zatrpklým odpůrcům hlasovat proti Národní frontě. Proto i když nebyla nikde porušena formálně svoboda projevu, přece se někteří lidé buď styděli anebo i báli hlasovat proti Národní frontě [...]. Za takového morálního tlaku se konaly volby svobodně a to veřejně anebo tajně, ale každý volič pocítoval a i viděl, že většina se rozhodla už před 30. květnem. A proto při rozhodování u volební urny byli kolísaví, slabí i zatrpklí stržení spontánním nástupem většiny.*“¹⁸

Volby 1948 tak definitivně potvrdily vítězství komunistického režimu v Československu na dlouhá léta dopředu. Na pozadí tohoto jarního plebiscitu se však uskutečnil ještě spor tehdejšího ministra zdravotnictví Josefa Plojgara s vedením domácí katolické církve, který již tak dobře ve prospěch nového režimu nevyzněl.

Plojgarovo jmenování členem pouňorové vlády vzbudilo přirozeně nelibost u značné části katolíků a především u jeho představených. Otázka jeho politického angažmá se stala jedním z klíčových problémů jara 1948 a formujícího se vztahu mezi církví a novou mocí.

Biskupský sbor v ČSR v těchto volbách hájil zásadu, že kněží nemají na rozdíl od dřívější praxe kandidovat do vysokých politických funkcí. Toto rozhodnutí bylo různým způsobem vysvětlováno. Ať již nedostatkem duchovních nebo morálními důvody, celá věc byla vnímána jako vyjádření negativního stanoviska k novému ateistickému režimu.¹⁹

Biskupská konference se již 9. února 1948 usnesla na tom, že každý duchovní, který bude chtít napříště kandidovat ve volbách, musí získat napřed svolení svého diecézního biskupa a současně i biskupa v „*jehož oblasti má být kandidován*“.²⁰ Současně bylo stanoveno, že kněz, který dostane toto svolení za předpokladu, že podepíše revers, že „*ad nutum sui Ordinarii*“, ihned se vzdá mandátu, když „*by ordinarius to uznal za nutné*.“ A současně biskupové vyzvali duchovní, aby se neucházeli o politické mandáty. Slovy prohlášení: „*Ordinári žádají, aby kněží, kteří dosud nebyli kandidováni, neucházeli se o politické mandáty, neboť jestliže i pro katolíky-laiky je vykonávání mandátu někdy spojeno s jednáním, jež lze těžko podle svědomí zodpovědět, je tato odpovědnost u kněze poslance ještě závažnější.*“²¹ V tomto duchu koncipoval Josef Beran i dopis z 21. dubna 1948 určený všem duchovním jeho diecéze, kde zdůraznil, že pro nedostatek kněží nepovolí žádné výjimky. Dopis byl velmi jasně formulován: „*Nedám*

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ NA Praha, f. 100/1, sv. 46, aj. 358.

¹⁹ Vztah církve ke komunismu byl v zásadě určován papežskou encyklikou *Divini redemptoris* z 19. března 1937, kde se mimo jiné uvádí: „*Komunismus je svou vnitřní podstatou zvrácený a nelze připustiti, aby někdo jemuž záleží na zachráně křesťanské a světské kultury, mu pomáhal v jakékoliv věci.*“ PIUS XI.: *Divini redemptoris*. Olomouc 1938, s. 31–32.

²⁰ Archiv Národního muzea (dále jen ANM), f. Eduard Jelen, k. 9, Výpis z Acta archiepiscopalis curiae Olomucensis ze 27. dubna 1948. Srovnej též Lidová Demokracie, 11. února 1948.

²¹ ANM, f. Eduard Jelen, k. 9, Výpis z Acta archiepiscopalis curiae Olomucensis ze 27. dubna 1948.

*svolení nikomu k jakékoliv kandidatuře, a když už dříve nějakou funkci zastával, žádám, aby co nejdříve za sebe vyslal nějakého laika.*²²

Řada kněží, kteří uvažovali o kandidatuře, svoje rozhodnutí nakonec odvolala a KSČ se i smířila se skutečností, že někteří vytipovaní duchovní nebudou kandidovat. Rozdíl byl ale v případě ministra zdravotnictví, na kterém komunisté trvali. Samotný Plojhar podle některých zpráv váhal. V jedné ze zpráv komunistických informátorů o dění v lidové straně se toto objevuje a tehdejší generální tajemník lidovců Eduard Hála se nechal slyšet, že Plojharovo vzepření by vedlo k tomu, že by ztratil popularitu a stal by se pro KSČ bezcenným.²³ Navíc jeho případné odstranění z politiky by udělalo radost předsedovi ČSL Aloisi Petrovi, který měl s ministrem napjaté vztahy. Buď jak buď, Plojhar se nakonec rozhodl zůstat a k odchodu ho nepřiměl ani tehdejší pražský arcibiskup Josef Beran, který chtěl, aby z funkce odstoupil. Plojhar to odmítl a kandidoval ve volbách 1948, při nichž nakonec vedl jednotnou kandidátku v Českobudějovickém volebním kraji.

Neuposlechnutí příkazu představených znamenalo problém, který biskupové řešili církevními tresty podle Kanonického práva. Ministr Alexej Čepička naléhal v této věci na pražského arcibiskupa Josefa Berana, aby v Plojharově případě učinil výjimku. Byl přesvědčen, že bude úspěšný. Pro komunisty měl Plojhar v tu chvíli obrovskou cenu především jako řádný kněz. Kněz bez úřadu by pro ně neměl cenu. Chtěli světu ukázat, že katolíci podporují politické změny. Navíc ve prospěch Plojhara hrálo i to, že souhlas již v minulosti dostal a byl poslancem za ČSL v jižních Čechách již před únorem 1948. Československá strana lidová byla v té souvislosti přesvědčena, že v zájmu budování dobrých vztahů církev přimhouří oči a Plojharova záležitost se bude řešit výjimkou.

Plojhar v té souvislosti tvrdil, že při setkání na jaře 1948 u pražského arcibiskupa Berana, kde byl též předseda lidovců Alois Petr, se jim naznačovalo, že Plojhar jako poslanec a aktivní ministr výjimku dostane.²⁴ Toto tvrdili jak Alois Petr, tak Josef Plojhar při nejrůznějších příležitostech.²⁵ Dokonce ještě v červnu 1948 přesvědčoval vedení lidovců, že se ho tato věc „speciálně netýká“.²⁶

²² Srovnej KAPLAN, K.: *Národní fronta 1948–60*. Praha 2012, s. 611–613.

²³ NA Praha, f. 100/1, sv. 25, aj. 178, zpráva ze 7. května 1948.

²⁴ ANM Praha, f. Eduard Jelen, k. 9.

²⁵ Srovnej též Archiv KDU-ČSL, Zápis ze schůze předsednictva čs. strany lidové, která se konala dne 7. července 1948 v bytě p. ministra Petra. Přítomni: ministr Petr, Dr. Polanský, gen. tajemník Hála, Dr. Doležal, Dr. Sýkora a K. Josefus. „Zahájil ministr Petr, který zrekapituloval předcházející rozhovory u arcibiskupa Berana a po rozmluvě s přítomným ministrem Čepičkou arcibiskup Beran prohlásil, že kněží kandidovat nebudou, avšak u ministra Plojhara bude učiněna výjimka, když politické strany druhé nebudou uplatňovat kandidáty z řad kněžských. Při druhé návštěvě arcibiskup tento výrok popřel. Poté následovala suspense z kněžské funkce, s kterou ministr Plojhar souhlasil, a která přinesla ten důsledek, že ministr Plojhar nebude po dobu své funkce vykonávat žádné funkce kněžské. Arcibiskup Beran dále slíbil, že věc bude považována za důvěrnou, avšak během 14 dnů bylo usnesení biskupské konference publikováno na kostelích. Důsledek toho byl, že se přiostrčila situace mezi vládou a církví. Vláda se cítí dotčena tím, že arcibiskup v prohlášení, které vydal, omlouvá, resp. vysvětluje účast presidenta Gottwalda na Te Deum a je zajímavé, že druhé církve jsou ochotny vyhotovit jakékoliv prohlášení, které by bylo v soulase s dnešní politikou vlády. Proto také Národní fronta požaduje od čs. strany lidové, aby vydala prohlášení, ve kterém by vzala v ochranu ministra Plojhara. Ministr Čepička doporučuje, aby ministr Plojhar sám za sebe učinil prohlášení, což pan ministr Petr zamítl s prohlášením, že toto učiní předsednictvo strany.“

²⁶ Archiv KDU-ČSL, zápis ze schůze presidia čs. strany lidové 21. června 1948. Plojhar na tomto setkání podával vysvětlení o pobožnosti Te Deum, které bylo součástí oslav zvolení nového prezidenta Klementa Gottwalda a sděloval účastníkům, že Vatikán dělá určité obtíže a zmiňuje se dále o církevním školství a exkomunikaci kněží, kteří neuposlechli rozhodnutí biskupské konference ve věci jejich kandidatury a zvolení do politických funkcí. „Osoby ministra Plojhara se tato věc speciálně netýká.“

Pražský arcibiskup Beran to však později popřel. Nicméně Plojhar celou věc prezentoval tak, že on tu výjimku dostane.²⁷

Výjimku však k překvapení mnohých včetně vedení KSCČ nedostal. Biskupská konference, která se kvůli této věci sešla, prohlásila, že výjimku neudělí.²⁸ Někteří katoličtí duchovní se v tu chvíli domnívali, že to bylo chybné rozhodnutí.²⁹ U biskupů však převládl názor, že je třeba v tento okamžik říci jasné slovo. Rozhodnutí o Plojharově suspenzi bylo vyvěšeno v kostelích a prezentováno jako porušení církevního zákona a disciplíny, stejně jako porušení a nerespektování rozhodnutí celé biskupské konference. Důvody suspenze z 21. května 1948 byly jasně formulovány: kaplan Plojhar nedostal od představených výjimku, souhlasil s kandidaturou a nepožádal o souhlas biskupa. Tento církevní trest v praxi znamenal, že kněz byl zbaven pravomoci sloužit bohoslužby a vykonávat kněžské funkce stejně jako vystupovat na kněžských setkáních.³⁰ Za tři dny se tímto zabývala církevní komise Národní fronty (NF) a Alexej Čepička vyhrožoval důsledky, protože jde o zasahování do vnitřních záležitostí ze strany církve a Svatého stolce.

Událost vyvolala obrovskou bouři. Kněz pražské arcidiecéze, odbojář a někdejší vězeň koncentračního tábora, František Štverák to ve svých pamětech popsal slovy: „*Suspenze působila mohutně. Ano, pražský primas a arcibiskup promluvil a promluvil chlapsky. A nyní začal boj, řekl bych, na život a na smrt. Zúčastnily se ho všechny noviny, arcibiskup dostával stovky nařízených dopisů od různých závodních rad a organizací, odpovídal poctivě a podle pravdy.*“³¹

Spor se nakonec vyhrotil v konflikt, který vypuknul již těsně před volbami a vedl k přerušování činnosti církevní komise NF a k odmítnutí uzavřít již některé dojednané dohody mezi církví a státem. Plojharova suspenze vyvolala současně velkou pozornost médií, a to jak domácích, tak zahraničních.³²

Samotný Plojhar, alespoň podle toho, co sdělil ministru spravedlnosti A. Čepičkovi 30. srpna 1948, chápal celou věc jako útok pražského arcibiskupa vůči jeho osobě. Řekl mu, že toto opatření ho má zostudit „v očích veřejnosti.“³³ A současně odmítl, že by za války vystupoval jako Němec. Prohlásil, že se vždy cítil Čechem. Z tohoto záznamu je také patrné, že se oba protagonisté do-

²⁷ Srovnej například NA Praha, f. 100/1, sv. 37, aj. 810, záznam z 22. června 1948.

²⁸ Pražský arcibiskup popíral, že by kdy slíbil takovou výjimku udělit. Srovnej NA Praha, f. 100/24, sv. 37, aj. 810, záznam z 22. června 1948 a jednání předsednictva ČSL ve věci J. Plojhara.

²⁹ NA Praha, f. ÚAV NF, sv. 63, Ze zprávy o mimořádné poradě s členy katolické církve 25. května 1949. Přítomni Boukal, Doubner, Lazík a za NF Čepička a Feleman. „...*Závěrem porady prohlásil P. Boukal, že podle jeho osobního názoru není rozhodnutí biskupské konference diplomatické.*“

³⁰ ANM, f. Eduard Jelen, k. 9, z arcibiskupského ordinariátu v Praze. V tomto prohlášení bylo na začátku uvedeno, že každá pořádaná organizace klade důraz na disciplinovanost svých členů. „*Největší politická strana československá v desateru předkládaném s přihláškou do strany na prvním místě připomíná požadavek naprosté disciplinovanosti.*“ A tak je pochopitelné, že se tím řídí i katolíci. Současně bylo oznámeno, že otázkou kandidatury kněží se zabývala biskupská konference 18. listopadu 1947, 9. února 1948 a naposledy 3. května 1948 se stejným výsledkem a následkem toho dochází k suspenzím všech, kteří neuposlechli příkazu svých představených. K suspenzi došlo podle kodexu kanonického práva – paragraf 2331, odstavec 1 a 2279, odstavec 2. Výslovně pak bylo zdůrazněno, že tato suspenze se týká i Plojhara, a že není možné, aby tito suspendovaní kněží „*řečnili na kněžských poradách a schůzích.*“

³¹ VODIČKOVÁ, S. (ed.): *I zvíře mělo více útrpnosti než člověk. Paměti patera Františka Štveráka vězně nacistického a komunistického režimu.* Praha 2013, s. 304.

³² Srovnej např. francouzský *Le Monde*, který 11. června 1948 uveřejnil článek o suspenzi pod názvem *L'abbé Plojhar est suspendu de ses fonctions religieuses* či *L'Humanité* 23. června 1948, článek *A Cesar ce qui est à Cesar*. Srovnej např. NA Praha, f. 100/1, sv. 47, aj. 366, ohlasy zahraničního tisku.

³³ NA Praha, f. 100/24, sv. 107, aj. 1353, záznam o rozhovoru mezi Alexejem Čepičkou a Josefem Plojharem z 30. srpna 1948.

mlouvali na dalším postupu. Mimo jiné i zde bylo dojednáno, že Plojhar se obrátí na vedení Svazu bojovníků za svobodu a celá věc bude vedena ve jménu obhájení jeho jména a pozice. Plojhar současně na jednání s ministrem otevřel i téma činnosti tehdejších lidovců, kdy se oba protagonisté shodli, že je třeba s Aloisem Petrem rázně promluvit s cílem dosáhnout „*důsledné provedení očisty a odsouzení předúnorové politiky lidové strany*.“³⁴ Zároveň s tím Plojhar slíbil Čepičkovi, že se bude více věnovat organizaci kněží a katolickému tisku.

Jak je patrné nejen z tohoto dokumentu, ale i z dalších zachovaných zpráv, celá věc Plojharovy obhajoby a obrany byla připravována na nejvyšší úrovni. Prohlášení předsednictva lidovců ve věci jeho církevního trestu byla rovněž konzultována s vedením KSČ a teprve po jejím odsouhlasení byla publikována.³⁵

Současně byly organizovány protesty a mediální kampaně na obranu ministra Plojhara. Proti jeho církevnímu potrestání vystoupila vláda, vedení lidové strany, ale i představitelé řady zájmových masových organizací, podniků a dalších korporací, ale i jednotlivců. Předsednictvo ČSL tak například vydalo 21. června 1948 prohlášení, které vyznívalo tak, že arcibiskup Beran toto celé udělal pod nátlakem Vatikánu. V prostředí lidové strany byla některými funkcionáři celá věc interpretována jako snaha o útok na lidovce s cílem zmenšit jejich vliv u katolické veřejnosti.³⁶ Což v pojetí některých lidovců vyvrcholilo okamžikem, kdy pražský arcibiskup Josef Beran 29. ledna 1949 oznámil ve zvláštním dopise vedení lidové strany, že vystupuje z ČSL a navíc tuto skutečnost oznámil i v oběžníku arcibiskupské konsistoře určeném pro všechny farní úřady.³⁷ V oběžníku podepsaném samotným arcibiskupem se mimo jiné udávalo, že ČSL není na příště považována za katolickou stranu a že představitelé lidové strany (především ministři a poslanci) pokud jsou katolíky, by si měli uvědomit, že pokud schvalují zákony, které jsou namířeny proti církvi, jsou ipso facto exkomunikováni a kněžím bylo výslovně zakázána činnost v rámci akčních výborů Národní fronty (AV NF).³⁸

Většina řadových členů strany však tyto věci přijímala poměrně lhostejně a spíše stáli na straně církve.³⁹ Jejich postoj by se dal shrnout do základní myšlenky, že suspenze není záležitostí strany, ale církve a zastávali postoj odmítající politizaci vnitřních záležitostí církve.

Komunisté tvrdě prosazovali své požadavky týkající se Plojhara nátlakem a organizovali různé petice adresované arcibiskupu Beranovi. Karel Kaplan uvádí, že celkem přišlo na 241 rezolucí zastávajících se Plojhara.⁴⁰ Adresáti těchto protestů byli různí – vláda, ministerstvo zahraniční, internunciatura, českoslovenští biskupově a další instituce. Všechny se však nesly ve stejném duchu.⁴¹ Tvrdilo se v nich, že vedení katolické církve jednalo nespravedlivě s dobrým, hodným a statečným knězem. Některé formulace byly velmi důrazné. Jednotný svaz českých zemědělců označil Plojhara za pokrokového kněze a ve své obhajobě se zemědělci opírali o stanovisko vysokoškolského učitele a specialistu na církevní právo profesora Josefa Turečka,⁴²

³⁴ Tamtéž.

³⁵ NA Praha, f. 100/24, sv. 107, aj. 1353, dopis Alexeje Čepičky Klementu Gottwaldovi z 23. července 1948.

³⁶ ABS, f. 323, sign. 323-16-15.

³⁷ Oběžník pražského arcibiskupa č. IV-56. Srovnej též Zprávy APÚ č. 17/1948.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ To potvrzovala i mnohá dobová hlášení o situaci a náladách uvnitř ČSL.

⁴⁰ KAPLAN, K.: *Národní fronta 1948–1960*. Praha 2012, s. 311.

⁴¹ Církevní komise ÚV KSČ na svém setkání 3. července 1948 rozhodla o rozvinutí kampaně proti Beranovi. Srovnej BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K.: c. d., s. 18.

⁴² Josef Tureček (1900–1979), český právník a právní historik. V letech 1948–1952 děkan Právnické fakulty UK v Praze.

který označil suspendování z hlediska kanonického práva za vadné.⁴³ Místní národní výbor v Komárovi například napsal protest 24. srpna 1948: „*Odsuzujeme reakční záměry vatikánských přísluhovačů a nedopustíme, aby pokrokovému duchovnímu bylo bráněno v jeho plodné práci pro blaho všech pracujících [...]. Pátera Plojgara bráníme a ubráníme proti všem zpátečnickům.*“⁴⁴ V podobném duchu vyzníval i protest závodní organizace KSČ Osvobození z Karlových Varů – Rybářů z 2. září 1948: „*přiznání se k socialismu není nikterak v rozporu s učením křesťanským ani sliby kněžskými*“. Zajímavostí tohoto dopisu byla i závěrečná výhrůžka: „*V případě nevyhovění této oprávněné žádosti byli bychom nuceni poučiti naše členstvo o všech křivdách a útocích minulých i přítomných jichž se dopustila římská kurie a církve jako celek vůči českému národu a státu.*“⁴⁵

Lékař. Dr. Augustin Ratkovský ze Slaného napsal předsednictvu vlády a tehdejšímu ministerskému předsedovi Zápotockému dopis, kde žádal, aby se vláda ujala nebohého ministra Plojgara a srovnával ho s mistrem Janem Husem. Ve svém dopise podrobil katolickou církev tvrdé kritice. Na rozdíl od jiných protestů, kdy se nespokojenci a protestující často prezentovali jako „vzorní“ katolíci, tak v tomto protestu byla tendence poukázat na církev jako na všeobecně vadnou, špatnou a reakční instituci: „*Pryč od ní, od jejich neplodných, zaostalých, zpátečnických dogmat, bludů, chytrácké sofistiky, scholastiky a metafysiky.*“ A na závěr dopisu apeloval tento slánský lékař, že se mají lidé držet správného učení Krista a milovat Boha. Mimochodem, Úřad předsednictva vlády na tento dopis adresátovi odpověděl v tom smyslu, že mu děkuje za tento projev a že vláda „*vaše úsilí o obhajobu tohoto českého vlastence proti útokům ze strany církevních hodnostářů*“ bude plně podporovat.⁴⁶

Samotný Plojhar tuto podporu vítal a v tom duchu se vyjadřoval i při nejrůznějších příležitostech. Například v rozhovoru pro *Lidové noviny* v srpnu 1948 řekl, že jeho cesta je správná a nachází podpory mezi nejširší vrstvou obyvatelstva. „*Láska těchto prostých lidí je mi zadostiučiněním a utvrzuje mne v mém postoji.*“⁴⁷ V té souvislosti je dobré poznamenat, že v tomto období se objevovaly zprávy, že Plojhar uvažuje o založení vlastní církve v reakci na církevní trest.⁴⁸ Otázkou zůstává, na kolik byla tato věc reálná.

Tehdejší vedení katolické církve nemělo možnost adekvátně reagovat na všechny tyto protesty, které byly organizovány tehdejší komunistickou mocí, a dostával je především osobně pražský arcibiskup Josef Beran považovaný za hlavního strůjce Plojharova suspendování. Například občané obce Bartošovice (okr. Nový Jičín) mu poslali 15. srpna dopis, kde oznamovali, že se na veřejné schůzi usnesli: „*odsuzujeme, že byl suspendován P. Plojhar, který dal své schopnosti do služeb lidově-demokratické republiky. Tuto jeho práci místní občané vysoce oceňují a neshledávají v ní důvodů pro jeho suspensi kněžské hodnosti.*“ A dále dopis pokračoval v ostrém duchu: „*Místní shromáždění žádá o vysvětlení veřejnosti, proč byl P. Plojhar suspendován za práci pro blaho československého lidu, když Vatikán svého času nestíhal válečné zločince jako Tisa, Sidora atd., kteří se plně postavili do služeb německého fašismu – nepřítele celého československého národa a civilisovaného světa.*“ A na závěr dopisu pak občané „*důrazně*“ žádali, aby byla zrušena suspenze, a aby mu byla vrácena „*kněžská hodnost*“.⁴⁹

⁴³ Srovnej Rudé právo, 30. 7. 1948, článek *Jednotný svaz českých zemědělců protestuje proti suspenzi J. Plojgara.*

⁴⁴ NA Praha, f. ÚPV- B, k. 941.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ NA Praha, f. UPV-B, k. 941, dopis z 1. srpna 1948 a koncept odpovědi dopisu Úřadu předsednictva vlády.

⁴⁷ NA Praha, f. Ministerstvo zdravotnictví, k. 84, text rozhovoru pro *Lidové noviny*.

⁴⁸ Bližší viz například NA Praha, f. 100/1, sv. 24, aj. 165.

⁴⁹ NA Praha, f. UPV- B, k. 941, kopie dopisu z 15. srpna 1948 Josefu Beranovi.

Pražský arcibiskup na ně odpověděl veřejným dopisem lidové straně, v němž napsal, že věc církevního trestu je osobní věcí kněze a je proto nevhodné celou věc ventilovat na veřejnosti. Současně také napsal *Jednotnému svazu českých zemědělců* dopis z 5. srpna 1948, kdy Beran reagoval na prohlášení svazu z 29. července 1948 a formuloval v něm své stanovisko: Plojhar jako kněz složil svému biskupu při svěcení poslušnost a byl suspendován, protože mu nyní tuto poslušnost odepřel. Navíc poukazoval i na to, že je velký nedostatek kněží a duchovní se má primárně věnovat výkonu svého povolání. Na závěr pak napsal: „*Je mi líto, že jste se předem neinformovali o podrobnostech případu a doufám, že jako jste uveřejnili v denním tisku své usnesení, postaráte se i o uveřejnění mé odpovědi. Nevnášejte do lidu štvance náboženské.*“⁵⁰

Samozřejmě, že na celou věc reagovala i tehdejší internunciatura, která dlouhodobě při nejrůznějších příležitostech opakovala, že Plojhara nikdo nenutil, aby kandidaturu a funkci přijal, ale že zákonitě s tím musí počítat s následky.⁵¹ Dne 3. srpna 1948 poslala na ministerstvo zahraničních věcí diplomatickou nótu, kde protestovala proti této kampani. Tehdejší zástupce internunciatury Verolino při předávání této nóty sdělil, že nóta reaguje mimo jiné i na výroky Zdeňka Fierlingera na adresu církve, které byly publikovány 1. srpna v *Lidových novinách* pod názvem *Viníci světového neklidu*.

V nótě se pokoušeli vatikánští diplomaté vysvětlit celou kauzu. Vatikánská strana protestovala proti tiskové kampani, která zavládla v Československu. A dále pokračovala: „*církev nikdy nemínila bránit občánům československým v zákonném užívání jejich občanských práv. Byl to však důstojný kněz P. Plojhar, který svým jednáním se dostal do rozporu se zákony a nařízeními církevními.*“ Vatikánští diplomaté pak dále vysvětlovali, jak se věci mají. Plojhar měl možnost si svobodně zvolit a dobrovolně se stal knězem. To, že se stal duchovním, s sebou však nese i závazky vůči církvi. „*A stejně jako se tehdy zavázal k celibátu a k jiným předpisům života kněžského, zavázal se též nepřijímat úřady správní neb politické bez svolení příslušných úřadů církevních.*“ A protože se Plojhar nepodřídil těmto závazkům, nezbylo než použít církevního trestu, který vyplýval z porušení kázně. Církev toho podle diplomatické nóty lituje, ale nemůže jinak, protože musí trvat na dodržování svých předpisů, stejně tak jako stát trvá na dodržování svých zákonů.⁵² Tak byla celá věc vysvětlována a tohoto zdůvodnění se drželi i českoslovenští biskupové. Většina církve stála na jejich straně. To se objevuje i ve zprávě katolického kněze a člena KSČ Bohouše Černockého z října 1948, kde se mimo jiné uvádí: „*Zákaz politické činnosti kněžstva jak jej biskupové po únoru několikrát prohlásili, byl přijat s velkou úlevou od mnohých kněží a případ ministra Plojhara umožnil kněžstvu odpoutat se od lidové strany.*“ A dále pokračoval v tom smyslu, že autorita biskupů a kněžstva skrze toto opatření stoupá.⁵³

Komunistům ovšem nebylo toto vysvětlení po chuti. Hned následující den, 4. srpna 1948, se za něj postavila celá Národní fronta a její místopředseda a generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský dodal: „*Národní fronta zaujme stanovisko k otázkám nadhozenými církevními hodnostáři [...]. Musíme prohlásit zásadu, že všichni kněží se musí chovat jako občané ČSR a nepřijímat žádných politických příkazů ze zahraničí.*“⁵⁴ V prohlášení předsednictva ČSL pak bylo k tomu dodáno: „*nikdy před únorem t. r. nebylo kněžím bráněno ve veřejné a politické činnosti naopak*

⁵⁰ ANM Praha, f. Eduard Jelen, k. 9, kopie dopisu Josefa Berana Jednotnému svazu českých zemědělců z 5. srpna 1948.

⁵¹ Tamtéž, záznam o návštěvě Msgre. Verolina 26. května 1948 na MZV.

⁵² Tamtéž, český překlad noty vatikánské internunciatury MZV z 3. srpna 1948.

⁵³ NA Praha, f. ÚAV NF, k. 34.

⁵⁴ Lidové noviny, 4. 8. 1948, s. 1, článek *Významné posláni akčních výborů*.

v minulosti mnoho kněží se politického života zúčastnilo a dosáhlo vysokých funkcí [...]. Teprve nyní vznikají námitky proti veřejné činnosti těch kněží, kteří jsou s lidem a jeho legální vládou. Je jim bráněno ve výkonu jejich občanských práv, zaručených ústavou a církevní hodnostáři tak nastupují osudnou cestu nelojality vůči státu [...]. Tento pokus několika jedinců je předem určen k nezdaru. Toto opatření je v přímém rozporu s cítěním všech dobrých křesťanů, nechybějí hlasy, že způsobí přímo škody církvi, jestliže i dále budou rozhodnutí některých ordinářů ovlivňována.“⁵⁵

Na ministrovu obranu vystoupil též jeho kolega z vlády Zdeněk Nejedlý, který v rozhlasovém projevu 8. srpna 1948 na toto téma promluvil a řekl, že vysoká katolická hierarchie vyvolala svým postupem odpor nejen v řadách československého lidu, ale i mezi mnohými duchovními, kteří to myslí s republikou dobře. „*Je to příliš průhledné počínání Vatikánu, který nebránil kněžím zúčastňovat se politiky v reakčních, ba i přímo fašistických vládách, ale zabráňuje se jim účast v politice socialistické a pokrokové. Tím odhalili vůdcové katolické politiky své pravé ledví. Dokázali svoji tendenci proti lidovému režimu [...].*“ V podobném duchu vyznívaly i další protesty, které dostávalo Ministerstvo zahraničních věcí, ale i biskupové či další úřady.

Představitelé církve včetně pražského arcibiskupa měli jen malou možnost se proti všem nařčením veřejně bránit. Svoboda slova byla v tomto ohledu již nemilosrdně potlačována. Mezi lidmi se však šířily letáky, kde bylo vysvětlováno stanovisko církve. V řadě případů byly tyto letáky vyvěšovány i na kostelních dveřích, což vyvolávalo ostré protesty komunistů, kteří požadovaly jejich sejmutí, protože „*byl hrubě a protizákonným způsobem*“ napadán člen vlády.⁵⁶ Jménem ministerstva vnitra pak Jindřich Veselý⁵⁷ nařídil všem úředovným Státní bezpečnosti, aby zabránily rozšiřování těchto tiskovin a v dopise pražskému arcibiskupovi Beranovi z 27. srpna 1948 žádal, aby „*během 12 hodin nařídil všem Vám podléhajícím církevním úřadům, aby okamžitě tyto vývěsky z chrámových a klášterních tabulích okamžitě sňali, jakož i zakázal další rozšiřování shora zmíněných letáků.*“⁵⁸ Dopis byl formulován jako ultimátum svého druhu. Veselý totiž v dopise napsal, že očekává odpověď do 24 hodin, tj. do 28. srpna 1948 do 10 hodiny dopolední. V dopise svůj postoj Veselý obhajoval mimo jiné i tím, že ministr zdravotnictví jako ústavní činitel podléhá ochraně a o šířených letáčích se vyjádřil v tom smyslu, že ohrožují nejenom ministrovu čest, ale že vyvolávají vůči němu ve veřejném mínění „*nepřátelskou náladu a odmítavý postoj.*“⁵⁹ Téhož dne, tj. 27. srpna 1948, poslal Veselý i ostatním českým a moravským biskupům dopis, který byl obdobně formulován.

Celá akce měla ještě jedno pozadí a tím byl spor mezi Josefem Plojharem a Josefem Beranem na půdě Svazu bojovníků za svobodu. Oba jako vězňové koncentračního tábora byli členy této organizace. Arcibiskup reagoval emotivním prohlášením, kde členům svazu připomněl, že mají být svědomím národa a reagoval též na tiskové prohlášení Svazu bojovníků za svobodu z 30. července 1948 ve věci Plojharova církevního trestu, které bylo uveřejněno například v *Lidových novinách* 3. srpna 1948: „*Pro prolitou krev našich bratří a sester, pro slzy a bolesti osiřelých vdov a sirotků Vás zapřisahám: Nevnášejte do našich řad štvance náboženské a politické.*“⁶⁰

⁵⁵ Lidová demokracie, 29. 7. 1948, článek *Prohlášení předsednictva Čs. strany lidové k suspensi br. ministra J. Plojhara.*

⁵⁶ Srovnej ABS, sign 310-72-33.

⁵⁷ Jindřich Veselý (1906–1964) komunistický politik, historik a diplomat. V letech 1948–1950 náčelník Státní bezpečnosti.

⁵⁸ Srovnej ABS, sign 310-72-33, dopis Jindřicha Veselého Josefu Beranovi z 27. srpna 1948.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Srovnej například LUŇÁČKOVÁ, M.: *Velká mše.* Řím 1970, s. 385.

Znovu vysvětloval, že Plojhar byl suspendován jen proto, že nesplnil slib poslušnosti a dále připomněl, že o tom ministr dopředu věděl, a odmítnul také nařčení z toho, že je církevní mocí pronásledován. „*Všimněte si též, jak Plojhar žije, a jsem přesvědčen, že nebudete mítí dojem, že je to nějaký pronásledovaný kněz.*“⁶¹

Na výtku, že Vatikán neudělal za války nic za účelem ulehčení jeho osudu, pak reagoval Beran prohlášením, které vyvolalo obrovskou pozornost, a sice že Plojhar byl v koncentračním táboře jako příslušník německé národnosti a z toho měl i své výhody. Toto prohlášení pak zapůsobilo velkým pozdvižením na veřejnosti vzhledem k rozjitřené poválečné době vyznačující se vypjatým antiněmectvím.

Prohlášení pražského arcibiskupa se následně stalo předmětem rozsáhlých debat nejen v rámci Svazu. Vedení této organizace vytvořilo vyšetřující komisi, která měla za úkol prověřit Beranovo tvrzení, že Josef Plojhar byl zařazen do německého bloku v koncentračním táboře a z této skutečnosti měl výhody. Komise následně navrhla vyloučení pražského arcibiskupa z této organizace, ke kterému došlo v září 1948.⁶² Celá akce byla prezentována tak, že pražský arcibiskup neoprávněně a nespravedlivě zaútočil na svého kolegu, spoluvězně, ministra zdravotnictví.

V následujících měsících byly přijímány nejrůznější resoluce jednotlivých místních organizací Svazu bojovníků, které se na jedné straně zastávaly Plojhara, a na druhé straně útočily proti Beranovi. Celá věc šla tak daleko, že v těchto protestech bylo dokonce požadováno odvolání pražského arcibiskupa.⁶³ Tyto resoluce a protesty byly součástí širšího petičního hnutí organizovaného komunisty na podporu Plojhara. Celá akce s vyloučením arcibiskupa Berana ovšem nesplnila svůj účel. Svědčí o tom i zpráva Bohouše Černockého z října 1948, který napsal, že vyloučením arcibiskupa Berana nebylo ničeho dosaženo a byl až překvapivě kritický k celé situaci: „*Nezaujatý člověk musí přiznat, že celková situace vypadá jako za okupace, kdy masy lidu držely mlčky při sobě v očekávání změny.*“⁶⁴

Ostrá kampaň ovšem nesplnila základní cíl, tedy zrušení Plojharova církevního trestu. Do sporu se zapojilo i vedení ČSL, které se Plojhara zastalo. Dne 29. července 1948 uveřejnilo v *Lidové demokracii* k této věci prohlášení.⁶⁵ V něm stranické vedení tvrdilo, že jakmile bylo známo to, že duchovní budou moci napříště kandidovat jen se svolením svých představených, obrátili se na vedení církve v záležitosti čtyř duchovní včetně Josefa Plojhara. Prohlášení nikoho nejmenovalo, ale údajně ústy „nejvýznamnějšího představitele“ bylo vedení strany příslibeno, že proti jeho kandidatuře nebude námitek. Na oplátku strana prý stáhla kandidaturu tří kněží. Přesto však přišla suspenze, která vyvolala u stranického vedení překvapení a odmítnutí.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Blíže viz např. *Lidová demokracie*, 23. 9. 1948, článek *Arcibiskup dr. Josef Beran vyloučen ze Svazu bojovníků za svobodu*. V podobném duchu informovaly i další deníky např. *Národní osvobození*, 23. 9. 1948, článek *Arcibiskup dr. J. Beran vyloučen z SBS*. Vedení svazu celou věc vyloučení konzultovalo s vedením KSČ. Člen vedení svazu Pluhař informoval dopisem z 22. září 1948 generálního tajemníka ÚV KSČ R. Slánského o úmyslu vyloučit Berana ze svazu a žádal ho o stanovisko v této věci. „*V případě, že z časových důvodů nebude-li to možno sdělit [...] stanovisko, pokládám mlčení za úplný souhlas.*“ Blíže viz NA Praha, f. 100/1, sv. 24, aj. 165.

⁶³ NA Praha, f. ÚPV-B, k. 941. Rezoluce Jednoty Svazu bojovníků za svobodu v Nejdku 24. října 1948, kde se odsuzovalo protilidové jednání pražského arcibiskupa a rezoluce prohlašovala že svým jednáním poškozují budování československé republiky a „brzdí vývoj k socialismu“. Z těchto důvodů pak autoři rezoluce žádali, aby československá vláda dosáhla arcibiskupova odvolání.

⁶⁴ NA Praha, f. ÚAV NF, k. 34, stanovisko Bohouše Černockého z 10. října 1948. Stanovisko bylo určeno F. Hubovi, tajemníku náboženské komise ÚAV NF.

⁶⁵ *Lidová demokracie*, 29. 7. 1948, s. 1, článek *Prohlášení předsednictva čs. strany lidové k suspensi br. Ministra Plojhara*.

Připomněli příklady duchovních, kteří v minulosti byli v politice se souhlasem svých představených. Výslovně jmenovali Kordače, Šrámka, Kroihera, ale i Jozefa Tisu. A v závěru svého prohlášení apelovali na vedení církve, aby trest byl odvolán: „*rozhodnutí o suspenzi Josefa Plojgara je v rozporu s původní dohodou, že je v rozporu s cítěním každého věřícího křesťana i duchovního, v rozporu s ústavou, která zaručuje základní občanská práva pro každého, nemůžeme s tímto rozhodnutím souhlasit. Protestujeme proti pronásledování nevinného kněze, který řádně své povinnosti vůči církvi a státu plnil a bude plnit. Cítíme nutnost, obrátit se veřejně na církev se žádostí, aby tento nespravedlivý přehmat byl napraven a odčiněn.*“⁶⁶

Beran na toto prohlášení reagoval prohlášením ze 6. srpna 1948 nazvaným *Československé veřejnosti*, kde jasně zopakoval důvody, které vedly k suspenzi, a sice neuposlechnutí svých představených. Navíc ještě poukázal na to, že je zoufalý nedostatek duchovních a kněz má povinnost se věnovat především duchovní správě.⁶⁷ V srpnu 1948 k ní přibily ještě suspenze dvou slovenských kněží Horáka a Lukačoviče, kteří přijali rovněž bez svolení svých představených politické funkce. V případě Jozefa Lukačoviče⁶⁸ se jednalo o slovenského katolického kněze, který byl po druhé světové válce aktivní nejprve v rámci Demokratické strany, která se po únoru 1948 přetransformovala ve stranu Slovenské obrody, a za ní kandidoval i do parlamentu, po volbách 1948 se stal jejím pověřencem techniky. Podobný byl i případ Alexandra Horáka,⁶⁹ který se po volbách 1948 stal pro změnu pověřencem pošt. V případě Jozefa Lukačoviče došlo ale v roce 1951 k odvolání církevního trestu trnavským administrátorem a světícím biskupem Ambrozem Lazíkem. A stejně tak se stalo i v případě Alexandra Horáka.⁷⁰ Ve stejném roce pak byla pražským kapitulním vikářem Antonínem Stehlíkem sňata suspenze z Josefa Plojgara.

Celý případ vedl k dalšímu zhoršení vzájemných vztahů mezi státem a církví. Představitelé církve tvrdili, že celá věc je soukromou záležitostí Plojgara a dalších a dotýká se jen a jen vnitřního života církve. Naopak komunisté tvrdili, že tyto činy dokládají záporné stanovisko vedení církve vůči pouornovému režimu a celou věc interpretovali jako nepřipustné vměšování do vnitropolitických záležitostí. Ministr Kopecký to okomentoval na poradě 17. února 1949 se zástupci církve myšlenkou, že v naší zemi, kdy se kněží podílejí na politické činnosti od 19. století, je takovýto krok znamením nepřátelství církve k novému režimu.⁷¹

Většina věřících stála na straně svých představitelů. Komunisté v danou chvíli pochopili, že církevní, respektive katolická otázka bude jednou z nejdůležitějších otázek, kterou musí vyřešit ve své cestě za plným ovládnutím společnosti a při transformaci naší společnosti do totalitního systému. Současně pochopili, že zde jejich kampaň narazila – nesplnila svůj bezprostřední cíl, tj. zrušení církevního trestu a uznání politické činnosti Josefa Plojgara ze strany biskupů. Z toho důvodu také vznikla církevní komise ÚV KSČ, která napříště měla řídit boj s katolickou církví.⁷²

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ ANM, f. Václav Ryneš, k. 8, text prohlášení Československé veřejnosti ze 6. srpna 1948, cyklostylovaný leták, ne-stránkovano.

⁶⁸ Jozef Lukačovič (1902–1991), slovenský katolický duchovní a politik.

⁶⁹ Alexander Novák (1911–1994), slovenský katolický kněz a politik.

⁷⁰ K tomuto tématu blíže viz např. KARABA, R.: *Politické aktivity katolických kňazov na Slovensku v rokoch 1945–1949*. In: Sokolovič, P. a kol.: *Roky prelomu. Slovensko v rokoch 1945–1948*. Trnava 2015, s. 404–427.

⁷¹ NA Praha, f. ÚAV NF, k. 32. Zápis o poradě komise církevní otázky a náboženské při ÚAV NF, konané v Praze dne 17. února 1949.

⁷² Členy této komise byli: Bareš, Čepička, Eckhart, Felcman Hub, Hudeček, Jindřichová, Pavlinec a Tausigová.

Otázka obhajoby Plojhara a naopak tvrdé kritiky druhé strany byla na denním pořádku po řadu týdnů a měsíců.⁷³ I nadále byly na nejrůznějších úrovních sepisovány rezoluce ve prospěch Josefa Plojhara. Například Újezdni školní rada v severočeské Krupce 4. října 1948 napsala tehdejšímu premiéru Antonínovi Zápotockému, že protestují proti postupu církevních úřadů proti ministru Plojharovi. Podobně odborová organizace národního podniku Tkalcoven Hedvábí, národního podniku z Liberce, poslala rezoluci, v níž odboráři protestovali proti tomu, že kněží a církev zneužívají svého vlivu na lidově demokratickou republiku. S odborovými organizacemi posílaly protesty rovněž jednotlivé organizace KSČ.

Konflikt mezi Plojharem a katolickou církví, který začal v květnu 1948, kdy Josef Plojhar neuposlechl výzvy svých církevních představených a kandidoval do parlamentu, trval řadu týdnů a neměl jasného vítěze. Na jedné straně stála státní moc a na druhé straně katolická církev a celá causa vyvolávala neklid a byla předzvěstí větších sporů gradujících v následujících měsících likvidací klášterů, zabavováním církevního majetku, pronásledováním věřících, zatýkáním duchovních a internací většiny československých biskupů. Potvrzuje se tak teze Miklose Tomka, který proces sekularizace popsal tak, že při první fázi dochází k napětí uvnitř společnosti s cílem zpřetrhat dosavadní kulturní, společenskou a politickou kontinuitu vazby s předešlou dobou, kde církev hrála důležitou roli. Část tehdejší společnosti rekrutující se z příznivců předválečné prvorepublikové demokracie si toho byla vědoma a paradoxně to vedlo v rámci obranných tendencí ke zvýšení vlivu církve ve společnosti. I v tomto případě se nakrátko vliv církve jako jedné z mála opozičních struktur se v Československu zlepšil. Záhy ovšem nastoupila druhá drsnější fáze sekularizačního procesu vyznačující se snahou odstranit náboženství, respektive katolickou církev z veřejného života. Vše bylo navíc doprovázeno brutální industrializací, násilnou kolektivizací zemědělství, sociální nejistotou a drastickou změnou vlastnictví, kdy soukromé vlastnictví ve velkém mizelo a bylo nahrazováno kolektivním vlastnictvím majetkových podstat.⁷⁴ Přesně takový byl obraz československé společnosti konce čtyřicátých a počátku padesátých let 20. století.

PhDr. Michal Pehr, Ph.D.
CEVRO Institut, z. ú.
Jungmannova 17
110 00 Praha 1
Česká republika
e-mail: michal.pehr@vsci.cz

⁷³ Srovnej například Lidové noviny 10. 2. 1949, článek *Věřící o církevních hodnostářích*. „Akční výbory Národní fronty dostávají dopisy a telegramy ze závodů měst i vesnic. Resoluce žádají potrestání kněží, kteří doma i v zahraničí pracují proti našemu lidově demokratickému státu. Všichni kněží, kteří ohrožují bezpečnost republiky, ať ze zahraničí, nebo doma mají být zbaveni kněžských funkcí. Resoluce současně žádají, aby byly odvolány suspenze pověřenců Horáka a Lukačoviče a ministra Plojhara, kteří svědomitě vykonávali své kněžské a vlastenecké povinnosti. Věřící lid důvěřuje jen kněžím, kteří zaujali kladný postoj k socialistickému budování a naší lidově demokratické republice.“

⁷⁴ Srovnej TOMKA, M.: c. d., s. 95–96.